

SOAS
University of London

“SƏRHƏDLƏRİ AŞAN AZƏRBAYCAN MUĞAMI”

Beynəlxalq Simpoziumun

Xülasələr Topplusu

**“Millətlərarası Məqam” layihəsi (London SOAS Universiteti),
Azərbaycan Milli Konservatoriyası və ICTMD-nin “Məqam”
Tədqiqat Qrupunun birgə təşkilatçılığı ilə**

**29-30 Aprel 2026
Azərbaycan Milli Konservatoriyası
Bakı, Azərbaycan**

TƏŞKİLAT KOMİTƏSİ

Polina Desyatniçenko, Vaseda Universitetinin (Yaponiya) Professor Assistenti; London Universitetinin Şərq və Afrika Araşdırmaları Mərkəzinin (SOAS) tədqiqatçısı (İngiltərə)

Reyçel Harris, Professor, Dr., London Universitetinin Şərq və Afrika Araşdırmaları Mərkəzinin (SOAS) (İngiltərə)

Lalə Hüseynova, Professor, Dr., Azərbaycan Milli Konservatoriyası (Azərbaycan)

Aleksandr Cumayev, Professor, Dr., Özbəkistan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin Mədəniyyətşünaslıq və Qeyri-maddi Mədəni İrs Elmi-Tədqiqat İnstitutu (Özbəkistan)

Məkan

Ünvan: Bakı şəhəri, Yasamal rayonu, Ələsgər Ələkbərov küçəsi 7.

**“SƏRHƏDLƏRİ AŞAN AZƏRBAYCAN MUĞAMI” BEYNƏLXALQ SİMPOZİUMU
AZƏRBAYCAN MİLLİ KONSERVATORİYASI, 29-30 APREL 2026-CI İL
TEZİSLƏR**

Əsas məruzə 1

Jan DÜRİŇQ

(Fransa Milli Elmi Araşdırmalar Mərkəzi, CNRS)

**MÜQAYISƏLİ BAXIŞ: DƏSTGAH VƏ MƏQAM, TƏQSİM VƏ İMPROVİZASIYA.
İRAN MUSIQİSİNİN BƏZİ ÖZƏLLİKLƏRİ**

Məqalədə müqayisəli yanaşma (komparativ metod) vasitəsilə “maqam” anlayışı araşdırılmış və onun tarix boyu necə dəyişdiyi göstərilmişdir. “Maqam” - həm modus (pərdə), həm melodiyanın qurulma prosesi, həm müəyyən bir ardıcılıq, həm də mədəni bir dəyər kimi başa düşülə bilər. İranda bu termin dörd əsr boyu geniş istifadə olunsa da, XVIII əsrin sonunda elmi terminologiyadan çıxmış və yerini “guşə”lərin ardıcılığına əsaslanan “dəstgah” sisteminə vermişdir.

Müasir dövrdə isə “maqam” sözü İranda daha çox regional ənənələri (məsələn, kürd tənburu və ya Xorasan aşığı) ifadə etmək üçün istifadə olunur. Burada məqam sadəcə modus deyil, bəzən silsilə şəklində düzülmüş musiqi külliyyatının əsas hissəsini bildirir. Bu mənə dəyişikliyi fars və türk-osmanlı musiqi təcrübəsi arasındakı fərqi də aydınlaşdırır: fars musiqisində əsas modelə (rədifə) sadıqlıq ön planda olduğu halda, türk-osmanlı musiqisində (təqsim) yaradıcılığın əsasını musiqi “səyahəti” təşkil edir. Məruzənin sonunda fars musiqisinin özünəməxsus üslubu vurğulanır, bu üslub mücərrəd strukturlardan daha çox xüsusi bəzəklər və kiçik musiqi formaları ilə bağlıdır.

Əsas məruzə 2

Sənubər BAĞIROVA

(Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası)

MUĞAMŞÜNASLIQDA “TƏSİR” ANLAYIŞI

Musiqinin emosional təsiri olan “təsir” anlayışı (konsepti) muğamşünaslıq üçün yeni deyil. Bu konsept hələ Orta əsr Şərq musiqi nəzəriyyəçilərinin, o cümlədən Səfiəddin Urməvinin “Kitabül-Ədvar” (“Dövrələr kitabı”) əsərində öz əksini tapır. Həmin dövrün, həm də sonrakı müəlliflərin (məsələn, XVII əsrə aid anonim bir müəllifin “Ədvar” - “Dövrələr” traktatında) əsərlərində “təsir” anlayışı adətən müxtəlif musiqi məqamlarının dinləyiciyə göstərdiyi emosional təsərə aid edilir. Bu məsələyə Mir Möhsün Nəvvabın “Vüzühül-ərqam” (“Rəqəmlərin izahı” - 1884) traktatında qısaca nəzər salınsa da, lakin Üzeyir Hacıbəylinin məşhur nəzəri əsərində (“Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları”) isə Orta əsr risalələri ilə eyni baxış bucağından daha aydın ifadə olunub. Ü.Hacıbəylinin 7 əsas Azərbaycan muğamının emosional təsiri haqqında tez-tez sitat gətirilən fikirləri onların xasiyyəti bərdə yalnız ümumi məlumat verir. Ancaq, canlı muğam ifasının yaratdığı emosional vəziyyət çox vaxt gözlənilməz olur və bu, məqamların ümumi qəbul edilmiş xüsusiyyətləri ilə hər zaman üst-üstə düşür.

Musiqinin (təkcə məqamların yox) emosional təsiri kimi başa düşülən “təsir” anlayışı Azərbaycan muğamına dair işlərdə sistemli şəkildə öyrənilməmişdir. Bu məsələyə ilk dəfə mənim dissertasiyamda (1984) toxunulmuş, daha sonra isə “Dəstgahın etik və psixoloji konsepsiyası haqqında” (1989) adlı elmi əsərimdə daha dərinlən araşdırılmışdır. Bu tədqiqatlarda musiqidə ötürülən müxtəlif duyğusal vəziyyətlər və dəstgahlarda bu vəziyyətlərin inkişaf məntiqi təhlil olunmuşdur. Həmçinin, musiqi ifadə vasitələrinin köməkliyi ilə bu duyğuların necə üzə çıxdığı və bədii nəticəyə (katarsisə) necə gətirib çıxardığı göstərilmişdir.

Ərəb və Hind-İran musiqi ənənələrində maqam musiqisinin emosional təsiri Markus (1993), Rasi (2003), Farraj və Sami (2019) və digər müəlliflərin araşdırmalarında müxtəlif tərəflərdən öyrənilmişdir. Bu məqalə isə muğamın emosional təsirindəki dəyişkənlik fenomeninə diqqət yetirir. Məhz bu dəyişkənlik muğamın bədii funksiyasını – yəni onun estetik və ya etik əhəmiyyətini müəyyən edir.

MƏRUZƏLƏR

Zeynəb BAĞIR

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

İRAQ TÜRKMAN MUSIQISINDƏ XOYRAT JANRI: ETNOMUSIQIŞÜNASLIQ VƏ MUSIQİ ANTROPOLOGİYASI KONTEKSTİNDƏ

Xoyratlar həm ədəbi, həm də musiqi janrı kimi inkişaf edərək İraq türkmanlarının xalq mədəniyyətində mühüm yer tutur. Nəsildən-nəslə şifahi şəkildə ötürülən bu musiqili-poetik forma türkman cəmiyyətinin tarixi yaddaşını, sosial mühitini və mənəvi dünyasını əks etdirir. Xüsusilə Kərkük və ətraf bölgələrdə geniş yayılan xoyratlar zaman keçdikcə İraq türkmanlarının mədəni özünüifadəsinin simvoluna çevrilmişdir.

Etimoloji baxımdan "xoyrat" termininin "xori/xor" sözündən yarandığına inanılır. Əvvəllər bu söz musiqiyə və musiqiçilərə qarşı olan bəzi mənfi sosial və dini yanaşmalarla bağlı idi. Bu münasibət keçmişdə ifaçıların sosial statusuna da təsir göstərmişdi. Lakin zamanla xoyrat hörmətli və peşəkar bir ifaçılıq ənənəsinə çevrilir. Ədəbi janr kimi xoyratlar anonim (müəllifi bilinməyən) və müəllifli nümunələrə, quruluşuna görə isə cinaslı və cinassız formalara bölünür. Mövzu baxımından xoyratlar tarix, siyasət, məişət, mərasimlər, sevgi və həsrət kimi geniş sahələri əhatə edir.

Musiqi janrı kimi xoyratlar "uzun hava" (ritmsiz) formasına aiddir, məqam sistemində əsaslanır və güclü improvizasiya xüsusiyyətinə malikdir. Xoyrat məqamları ustad-şeyird gələniyi ilə ötürülmüş, onların notlaşdırılması isə məhdud qalmışdır. Digər uzun hava janrları ilə müqayisədə xoyratlar həm poetik quruluşu, həm də melodiya inkişafı ilə fərqlənir; bu janr ifaçıdan geniş səs diapazonu və güclü emosional ifadə qabiliyyəti tələb edir. Məclislərdə və mərasimlərdə "xoyrat çağırmaq" ənənəsi mühüm yer tutur və çox vaxt dialoq (deyişmə) şəklində ifa olunur. Beləliklə, xoyratlar İraq türkmanlarının musiqi və poeziya irsində mürəkkəb və özünəməxsus bir mədəni hadisədir.

Fəxrəddin BAXŞƏLİYEV

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

MƏQAM SİSTEMİ VƏ ŞƏRQ PANTEİZMİ

Şərq məqam sistemi təkcə musiqi elmini deyil, həm də Şərq poeziyasını və panteist Şərq fəlsəfəsini özündə birləşdirir. Bu fəlsəfə sufi dünyagörüşünün təzahürlərini (məsələn: vəcd, trans və İlahi eşq) sistemli şəkildə nizamlayır və onları estetik anlayışlarla zənginləşdirir. Şərq məqamları öz ölçü və sərhədləri ilə Pifaqorun oktava prinsipinə əsaslanırsa da, bu çərçivədə baş verən proseslər Şərqi özünəməxsus dinamikasını əks etdirir. 3, 5, 7 və 40 kimi müqəddəs rəqəmlər nəzəriyyəsinə görə, yeddinci tonun sonuncu səs olması Şərq sufizmindəki yeddi mərhələli inkişaf meyli ilə uyğunluq təşkil edir. Sonuncu tondan sonra yenidən birinci tona qayıdış, təbiətdən gələn bir zərurət olmaqla yanaşı, həm də sənətdə İlahi anlayışın qeyri-xətti (dairəvi) təsvirini fəlsəfi cəhətdən ifadə edir. Şərq panteizminin, xüsusilə də Hürufi fəlsəfəsinin rəqəmlər və hərflər üzərində qurduğu paralellər, eyni zamanda söz və poeziya vasitəsilə tamamlanır. Poetik mətnin yaratdığı forma və məzmun vəhdəti, muğam ifa edən sufinin İlahiyə ucalması üçün bir "məqam" (pillə) rolunu oynayır.

"Məqam" terminini həm də bu mənada anlamaq lazımdır. Yeddi tonun hər biri ayrı-ayrı məqamları təmsil edir. Sonuncu, yəni yeddinci məqamdan birinci məqama qayıdış bir dairə (dövrə) yaradır. Bu dairəvi quruluşu vaxtilə Səfiəddin Urməvi özünün "Kitabül-Ədvar" ("Dairələr kitabı") əsərində müəyyən etmişdi. Musiqi, poeziya, ifaçılıq texnikası və ən nəhayət ifaçının fəlsəfi yanaşmasının birləşdiyi məqam yaradıcılığı

bir vəhdət təşkil edir. Şərq sufizmində bu, “kamil insan” düsturu adlanır. İnsan hər zaman kamil ola bilməz; lakin məqam sənəti kimi hadisələr insana müəyyən bir zaman çərçivəsində kamilliyə çatmağa imkan verir. Filosoflar bunu “mütləq zaman” adlandırırlar. Lakin bu zaman belə bizim yaşadığımız zamanla müqayisədə nisbidir. Bu ziddiyyət göstərir ki, Şərq panteizminə görə, Tanrı hər zaman və hər yerdə mövcuddur.

Aleksandra BALANDİNA
(İon Universiteti)

MƏQAMI YENİDƏN FORMALAŞDIRMAQ: YUNANISTANDA TARİX, İDEOLOGİYA VƏ TƏDRİS

Məqalədə müasir Yunanıstandakı məqam mədəniyyəti etnoqrafik araşdırmalar əsasında təhlil edilir. Burada məqama sadəcə sabit bir musiqi sistemi kimi deyil, tarixi təbəqələrdən keçmiş, ideoloji yüklü və tədrisində müxtəlif fikirlər olan bir bilik forması kimi baxılır. Məqalə məqam nəzəriyyəsinin texniki tərəflərindən çox, yunan musiqi təcrübəsində və müzakirələrində məqamın necə tərcümə olunduğunu, yenidən adlandırıldığını və ötürüldüyünü araşdırır.

Tədqiqatda əsasən XIX əsrin sonlarından etibarən Yunanıstandakı məqam musiqisinin tarixi izlənilir. Bu musiqinin "kəfə-aman" (Osmanlı və Yunanıstanda geniş yayılmış kəfə mahnıları), "İzmir mahnıları" (İzmirdən Yunanıstana böyük köç etmiş qaçqınların vətən eşqini ifadə edən mahnılar) və erkən "rebetiko" (Yunanıstan blüzu) kimi şəhər musiqi janrlarındakı varlığına nəzər salınır. Məqamın tədricən “dromi” (yollar) anlayışına çevrilməsi prosesi təhlil edilir. Məlum olur ki, bu proses məqamın yaşamasına kömək etsə də, “seyir” (melodik hərəkət), melodik iyerarxiya və mikrotonallıq kimi vacib elementlərin rolunu zəiflətməmişdir. Beləliklə, məqamın nəzəri bütövlüyü parçalansa da, musiqi anlayışı kim yaşamağa davam etmişdir.

Məqalədə həmçinin məqamın Yunanıstan kontekstində həm də ideoloji bir məsələ olması vurğulanır. Osmanlı və türk mirası ilə yaxından bağlı olduğu üçün məqam, yunan musiqisinin “milli kimliyi” haqqında əsas fikirləri sarsıdır və Şərq-Qərb gərginliyini yenidən canlandırır. Buna cavab olaraq məqam tez-tez “Bizans”, “İzmir” və ya “Anadolu” musiqisi kimi yenidən adlandırılır, qədim dövrlərlə əlaqələndirilir və ya bəzən ondan tamamilə qaçılır. Bu yanaşmalar göstərir ki, məqam neytral bir musiqi sistemi deyil, mədəni mübarizə meydanıdır. Sonda Yunanıstanda məqamın tədrisi problemi, yəni praktiki öyrənmə ilə rəsmi institut dərsləri arasındakı ziddiyyətdən söz açılır.

Aleksandriya Sultan von BRÜSELDORFF
(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

XXI ƏSRDƏ AZƏRBAYCAN MUĞAM-VOKAL KANONUNUN QORUNMASI: ŞİFAHİ ƏNƏNƏNİN MÜASİR VOKAL ELMİ VƏ PEDAQOGİKASI İLƏ VƏHDƏTİ

Azərbaycan xanəndələri bu gün vacib bir sınaqla üz-üzədirlər: qloballaşma və intensiv çıxışların artdığı bir dövrdə ustad-şeyird ənənəsini necə qoruyub saxlanılmalı? Xanəndəlik sənəti yüksək çeviklik, mikrotonal incəlik və güclü səs dözümlü tələb edir. Uzunmüddətli və ağır çıxışlar səs yorğunluğuna və muğamın estetik gözəlliyinin itməsinə səbəb ola bilər.

Bu tədqiqat Azərbaycan xanəndələri üçün xüsusi olaraq hazırlanmış akademik kursun yaradılmasından bəhs edir. Bu kurs ənənəvi ustad-şeyird sistemini müasir səs elmi, vokal akustikası, fiziologiya və səs

sağlamlığı ilə əlaqələndirir. Qərb Konservatoriyalarında opera üçün oxşar proqramlar olsa da, bu təşəbbüs Azərbaycanda muğam ifaçılığına uyğunlaşdırılmış ilk proqramdır.

Esses Universitetinin “Səs Araşdırmaları Mərkəzi”ndə aparılan bu tədqiqat çərçivəsində tarixi və müasir muğam ədəbiyyatı nəzərdən keçirilir, ustad xanəndələrlə məsləhətləşmələr aparılır və ifa tərzini analiz edilir. Azərbaycan Milli Konservatoriyasının nəzdindəki “Səs araşdırmaları” Elmi laboratoriyasında tədris edilməsi nəzərdə tutulan bu kurs vokal fiziologiyası, səs istehsalı və səs sağlamlığı kimi mövzuları əhatə edir. Bu layihə çoxəsrlik şifahi muğam ənənəsini müasir elmi biliklərlə birləşdirərək xanəndəlik sənətinin gələcək nəsillərə sağlam şəkildə ötürülməsi üçün yeni bir model təklif edir.

Aleksandr CUMAYEV

**(Özbəkistan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin
Mədəniyyətşünaslıq və Qeyri-Maddi Mədəni İrs İnstitutu)**

MƏRKƏZİ ASIYA MƏQAMATI VƏ AZƏRBAYCAN MUĞAMATININ MİFOLOJİ-POETİK VƏ TARİXİ-MƏDƏNİ ƏSASLARININ ORTAQLIĞI

Orta əsrlər və XX əsrin əvvəllərinə aid yazılı mənbələrin araşdırmalarından məlum olur ki, Mərkəzi Asiya məqamı və Azərbaycan muğamı eyni mifoloji-poetik və tarixi-mədəni kökə malikdir. Hər iki ənənənin musiqi sənəti oxşar miflər, əfsanələr və yaradıcılıq, ifaçılıq, dinləmə haqqındakı estetik anlayışlar üzərində qurulub. Məqamat və muğamatın mifoloji tarixində əfsanəvi şəxsiyyətlər eyni qurucu fiqur kimi qəbul edilir.

Məlumdur ki, Köhnə Türkünün musiqi və poeziya ənənəsində Füzuli yaradıcılığı xüsusi yer tutur. Onun incə və çoxmənalı poeziyası “İslam sivilizasiyası”nı və “İslam dünyası”nı təmsil edirdi. Füzulinin yaratdığı obrazlar və duyğular ələmi bu bölgələrin ənənəvi məktəblərinə öyrədilir. “Leyli və Məcnun” poeması və muğam/məqam musiqisinə əsaslanan musiqili teatr tamaşaları hər iki mədəniyyət üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Füzuli poeziyası hətta Sovet dövründə belə Özbəkistanın ziyalı təbəqəsinin dünyagörüşünə güclü təsir göstərmişdir.

1910-1920-ci illər Azərbaycan musiqi və teatr ənənəsinin Türkünün mədəniyyətinə ən aktiv təsir etdiyi və bu iki musiqi dünyasının bir-biri ilə sıx əlaqədə olduğu dövrdür. Fikrimizcə, bu hadisəni bir fərziyyə ilə izah etmək olar: hər iki məqam ənənəsi İslam mədəniyyətinin “zahir” və “batın” təbəqələri ilə xarakterizə edilə bilər. Özbəkistanın ənənəvi məqam ifaçılarının Azərbaycan muğamına olan dərin və uzunmüddətli marağını bəlkə də bu təbəqələrin təsiri – əks qütblərin bir-birini cəlb etməsi ilə izah etmək olar.

Azər ÇƏLƏBİANI

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

ƏRUZ VƏ MUSIQİ: “BÜHURÜL-ƏLHAN” MUSIQİ TRAKTATINDAN BİR PARÇA

Məqalədə 1904-cü ildə iranlı şair, yazıçı və rəssam Fursət əd-Dövlə Şirazi (1854-1920) tərəfindən yazılmış “Bühurül-əlhan” (“Musiqi elmində nəğmələrin bəhrləri və onun əruzla əlaqəsi”) adlı traktatda musiqi və əruz (vəzn) elmləri arasındakı əlaqənin necə izah edildiyi araşdırılır. Bu əsər yalnız bir sahə ilə məhdudlaşmır. Burada həm musiqi nəzəriyyəsi, həm də əruz haqqında məlumat verilir və bu iki sahə

arasındakı sistemli əlaqələr göstərilir.

Risalə iki hissədən ibarətdir: Birinci hissədə həm qədim dövrlərin, həm də müəllifin yaşadığı dövrün musiqi nəzəriyyəsi izah olunur. İkinci hissə isə əruz vəznindəki 19 bəhrin (metrik ölçünün) adlarının izahına və klassik, eləcə də müasir şairlərin şeir nümunələrinin təqdimatına həsr olunub.

Məruzənin əsas məqsədi Fursət əd-Dövlə Şirazinin musiqi və əruz arasındakı ritmik uyğunluğu necə müəyyənləşdirdiyini və bu iki sistemin bir-biri ilə necə tarazlandığını təhlil etməkdir. Araşdırmanın nəticələri göstərir ki, müəllif əruz elmini musiqi nəzəriyyəsi ilə sıx bağlı hesab edir və bunun ifadəçilikdə mühüm rol oynadığını vurğulayır. Bu səbəbdən əruz elmini bilmək xanəndələr üçün vacib sayılır. Bundan əlavə, traktatda şeirlərin vəzn bölgüsü haqqında ətraflı məlumat verilir, poeziyanın hansı şərtlərlə və hansı yeddi dəstgahda oxunması izah olunur. Bu baxımdan əsər öz dövrünün musiqiçiləri üçün həm nəzəri, həm də praktiki cəhətdən mühüm mənbədir. Həmçinin, müəllifin musiqini “eşitmə qavrayışı” (səma) mövzusu kimi təqdim etməsi müasir koqnitiv musiqi elminin yanaşmaları ilə üst-üstə düşür.

Polina DESSİATNİÇENKO

(SOAS London Universiteti)

Səid KORDMAFI

(SOAS London Universiteti)

SƏRHƏDLƏRİ AŞAN DUYĞULAR: MÜASİR MUĞAM YARADICILIĞI VƏ ONUN AZƏRBAYCAN MUSIQİÇİLƏRİNİN DÜŞÜNCƏSİNDƏ İRAN KLASSİK MUSIQİSİ İLƏ ƏLAQƏLƏRİ

Son bir neçə əsr ərzində Azərbaycan musiqiçilərinin yaradıcılığında yerli muğam ənənələrinin İran klassik musiqisi ilə necə bağlı olduğuna dair bir çox nümunələrə rast gəlinir. XIX əsrin ortalarına qədər bu iki ənənə arasında repertuar baxımından sıx bağlılıq mövcud idi. XX əsrin əvvəllərində isə Araz çayının hər iki tayındakı musiqiçilər arasında geniş əməkdaşlıq olmuşdur (bu, hətta 1960-cı illərdə İran oxuma üslubunun təqlid edilməsinə də gətirib çıxarmışdı). Bu gün Sovet dövrünün gətirdiyi dəyişiklikləri geridə qoymaq istəyən musiqiçilər yenidən İran klassik musiqi repertuarına və estetikasına üz tuturlar.

Azərbaycan musiqiçilərinin yaradıcılığında bu iki ənənə arasındakı müasir əlaqələrə və musiqiçilərin bu münasibətlər haqqındakı fikirlərinə diqqət yetiririk. Musiqiçilər İran musiqisi ilə bağları qəbul edərək Azərbaycan muğamını necə müstəqil bir sənət kimi izah edirlər? Bu yaradıcılıq "kimlik siyasəti" haqqında düşünmək üçün necə bir alətə çevrilir?

Tədqiqatda bəzi musiqiçilərin repertuarı və ortaqlayihələrindən nümunələr gətirilir. Görünür ki, müasir muğam ifaçıları İran musiqisindən pərdə quruluşları, yeni melodik cümlələr və bütöv silsilələrin bərpası kimi elementləri mənimsəyirlər. Bundan əlavə, biz musiqiçilərin "hisslərə" niyə bu qədər önəm verdiyini araşdırırıq. Azərbaycan musiqiçiləri başqa ənənələrdən mənimsəyərkən tez-tez “genetik kod” kimi ifadələr işlədərək bu prosesin daxili bir duyğu və təsir vasitəsilə baş verdiyini deyirlər. Məqalənin sonunda bu “duyğu aləminin” nə olması və bu gün musiqiçilər üçün bu qədər vacibliyi barədə suallar yaradır.

Stefan Uilliamson FA
(Kembric Universiteti)

SƏRHƏDLƏRİ AŞAN AZƏRBAYCAN DİNİ OXUMALARINDA MUĞAM ESTETİKASI

Məqalədə muğamın dini və dünyəvi sahələrdə, eləcə də ölkə hüduqlarından kənarında necə hərəkət etdiyi araşdırılır. Tədqiqatda Araz çayının hər iki tayında və digər bölgələrdə mövcud olan “məddahlıq” (tərif etmə), “mərsiyəxanlıq” (ağı söyləmə) və “rövzəxanlıq” (hadisənin hekayə kimi nəqli) ənənələrinin bir-biri ilə əlaqəsi təhlil edilir.

Tarixi mənbələr göstərir ki, Məhərrəm ayında İmam Hüseyn və Peyğəmbər ailəsinin şərəfinə oxunan dini məclislər, həm də görkəmli xanəndələrin səs təlimi keçdiyi əsas məkanlardan olub. Bu məclislər həm muğam ifaçılığının texnikasının inkişafına, həm də Füzuli kimi şairlərin dini mövzulu şeirlərinin yayılmasına kömək edib. Bu da dini ifadə ilə muğam sənəti arasındakı sərhədlərin nə qədər əlaqəli olduğunu göstərir. Tarixən və bu gün də Azərbaycan məddahları muğam və məqam quruluşlarından istifadə edir, xanəndələr isə dini repertuar ilə sıx əlaqə saxlayırlar.

Müəllifin fikrincə Sovet dövründən sonra dini oxuma ustadlarının muğam estetikasına daha çox müraciət etməsi və musiqi alətlərinin müşayiətinə olan açıq münasibəti, Azərbaycanda məddahların populyarlığını artırıb. Onlar həm Azərbaycan, həm də Türkiyə daxilində duyğusal və musiqi baxımından zəngin dini oxumalar axtaran icmalar arasında rəğbət qazanırlar. Azərbaycan, Gürcüstan, İran, Türkiyə və Avropadakı etnoqrafik araşdırmalara əsaslanan bu məqalə həm muğamın, həm də məddahlıq anlayışına, həm də səs sərhədlərinə yenidən nəzər salır.

Reyçel HARRİS

(London Universitetinin SOAS məktəbi)

SOVET-ÇİN SƏRHƏDDİNDƏ MUSİQİ GÖRÜŞLƏRİ

Məqalədə Mərkəzi Asiya sərhədləri boyunca musiqi əlaqələrinin canlandırılmasından və XX əsrdə özbək və uyğur məqam/muqam ənənələri arasında yaranmış uçurumun aradan qaldırılması barədə danışılır. Müəllif əsasən ənənələrinə dərinədən bağlı olan bir qrup uyğur və özbək musiqiçisinin birgə əməkdaşlığı əsasında yeni bir konsert proqramının hazırlanması və ifası zamanı yaranan yaradıcılıq proseslərinə diqqət yetirir.

Bu təcrübəyə əsaslanan araşdırma XX əsrə hakim olan “milli mədəniyyətlər” arasındakı gizli qalan bağları araşdıran böyük bir layihənin hissəsidir. Layihədə ortaq tarixləri üzə çıxarmaq üçün arxiv araşdırmalarından istifadə edilir və yeni sərhədlərarası yaradıcılıq imkanlarını araşdırmaq üçün müasir musiqiçilər cəlb olunur.

Sərtlənmiş milli qaydaların (kanonların) divarlarını yıxmaq prosesi olduqca həssas məsələdir. Belə ki, bu həm milli hissləri, həm ifaçılıq vərdişlərini, həm də eşitmə tərzini sınağa çəkir. Tədqiqat bir neçə sual vasitəsilə estetik formalaşma prosesini və məşqlər zamanı ortaya çıxan yaradıcılıq təcrübəsini araşdırır. Siyasi məsələlərə görə cəmi 100 il ərzində bir-birindən ayrılmış ortaq musiqi ənənələri necə olur ki, bir-birinə bu qədər “yad” gəlir? Musiqiçilər bu fərqləri necə aradan qaldırır və tərəfdaşları ilə uyğunlaşmaq üçün öz ifalarını necə dəyişirlər? Onlar bu cür “qonşuluq” əməkdaşlığında hansı çətinlikləri və üstünlükləri görürlər?

Tədqiqatçılar üçün bu layihə həm də metodologiya ilə bağlı suallar doğurur: Bu görüş anlarını necə qeydə alıb şərh etmək mümkündür və apardığımız sənədləşdirmə işi bu bölgələrdə nə kimi rola malikdir?

Lalə HÜSEYNOVA

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

ŞƏRQ XALQLARININ MUSIQI VƏ POEZİYA YARADICILIĞINDA "FƏLƏK" MÖVZUSUNUN ƏKSI

“Tale” mövzusu bəşəriyyətin bədii təfəkküründə ən qədim mövzulardan biridir. “Qədər”, “qismət”, “tale”, “fələk” – bunlar Şərq xalqları arasında tale anlayışının müxtəlif adları və çalarlarıdır. Bir neçə musiqi hadisəsi adını məhz bu sözdən götürdüyü üçün müəllif öz təqdimatında məxsusi olaraq “fələk” üzərində dayanır. Ərəbcədən hərfi mənası "səma", "göy üzü" olan "fələk" sözü Qədim Şərqdə bəxt, tale və qismətin təəcəssümü kimi qəbul edilirdi.

Bu inancın kökləri qədim mifologiya və dini inanclara söykənən xalq nağılları və xurafatdan qaynaqlanır. Ulduzlara, planetlərə və digər göy cisimlərinə sitayiş (astrologiya) bir çox qədim xalqlar, xüsusən də Zərdüştlüyə inananlar arasında geniş yayılmışdı. Zərdüştlük geniş bir əraziyə yayılsa da, bu təlimin qurucusu Zərdüştin vətəni indiki İran və Azərbaycan əraziləri hesab olunur. İslam dini insan və ali qüvvə arasındakı münasibətə yeni məna gətirsə də, Sufi fəlsəfəsi fələyi qarşısında durmaq çətin olan qüdrətli bir qüvvə kimi qəbul edirdi. Bu səbəbdən sufizmə söykənən klassik Şərq poeziyasında (Ömər Xəyyam, Nizami Gəncəvi, Cəlaləddin Rumi, Əbdürrəhman Cami, İmadəddin Nəsimi, Şah İsmayıl Xətai, Məhəmməd Füzuli, Seyid Əzim Şirvani və s.) “fələk” və “çərxi-fələk”ə müraciət edən çoxsaylı nümunələr var.

Bundan əlavə, Tacikistan, Əfqanıstan və İranın dağlıq bölgələrində geniş yayılan tacik şifahi peşəkar xalq musiqisi janrı olan “Fələk” xüsusi maraq doğurur. “Fələk” də maqam kimi taciklər (və məlum olur ki, təkcə onlar üçün deyil) üçün bir dünyagörüşü, qavrayış və musiqi təfəkkürü prinsipidir. Geniş mənada fələk müəyyən bir ölçüsü (metri) olmayan, improvizasiyalı, sərbəst və çox vaxt zil (yüksək) registrdə oxunan musiqiyə deyilir. Bu nümunələrin musiqi-üslub xüsusiyyətləri və ifa tərzini, habelə Əfqanıstan, Azərbaycan və Türkiyədə də fələklə bağlı musiqinin olması bu hadisələri vahid bir məqamat sistemi daxilində nəzərdən keçirməyə imkan verir.

Turan İBRAHİMOV

(Müstəqil tədqiqatçı)

AĞAKƏRİM NAFİZ ŞİRVANİ: MUĞAMIN SƏRHƏDLƏRİNİ AŞAN SƏS VƏ SÖZ

Məruzədə ustad xanəndə, bəstəkar və şair Ağakərim Nafiz Şirvaninin çoxşaxəli yaradıcılığı araşdırılır. Nafiz Şirvaninin sənəti Azərbaycan muğam ifaçılığı ilə klassik Şərq poeziyası arasında bir körpü rolunu oynayır. 1948-ci ildə anadan olan sənətkar 200-dən çox təsnifin, 60-dan çox lirik mahnının və əruz vəznində yazılmış 500-ə yaxın şeirin müəllifidir. Onun yazdığı saqinamə və qəzəllər Şur, Rast, Segah, Mahur və Hümayun kimi muğamların estetik və fəlsəfi mahiyyətini əks etdirir, eyni zamanda Şirvan xanəndəlik məktəbinin ənənələrini qoruyub saxlayır.

Nafiz Şirvani öz qəzəlləri və nəzirələri ilə Hafiz Şirazi, Əlişir Nəvai, Füzuli, Seyid Əzim Şirvani və Nəbati kimi böyük ustadlarla poetik dialoq qurur; bununla da Azərbaycan ədəbiyyatını daha geniş Şərq ədəbi ənənələri ilə bağlayır. Onun 10 bəhrə və 28 vəznə tərtib etdiyi “Divan”ı həm klassik, həm də müasir Azərbaycan ədəbiyyatında nadir bir hadisədir. Səs, söz və melodiyaları birləşdirən sənəti mədəni sərhədləri aşaraq muğamın mənəvi ucalığını təəcəssüm etdirir.

Tədqiqatda ilk dəfə Ağakərim Nafiz Şirvaninin yaradıcılığı ədəbiyyat, musiqi və mədəni diplomatiya sahələri üzrə global muğam kontekstində qiymətləndirilir. Müəllifin yaratdığı, bərpa etdiyi və ifa etdiyi mahnılar, təsniflər və peşovlar ilk dəfə elmi dövriyyəyə daxil edilir.

Fərdin MƏHƏMMƏDZADƏ
(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

MUĞAM MELODİKASININ YARANMASINDA ƏRUZUN QƏLİB VƏ TƏFİLƏLƏRİNİN ROLU
(ŞUR MUĞAMININ TİMSALINDA)

Muğam sənətində söz və musiqi paralel addımlayır. Musiqinin, improvizənin önəmi qədər sözün də rolu və əhəmiyyəti xüsusi olaraq vurğulanmalıdır. Şübhəsiz ki, muğamın əsrlərlə cilalanan və sabitləşən qanunauyğunluqları olduğu kimi, sözün də, şeirin də tələb etdiyi elmi əsaslar mövcuddur. Bu iki sənət növü arasındakı körpünü, vəhdəti nəzərə alsaq qəzəl, qəsidə və s. janrlarda təzahür edən bu nəzəri sistem – əruz vəznəni muğamda, muğam isə öz növbəsində əruzda bütünləşir. Hər ikisini isə birləşdirən ən ümdə məsələ ritm hadisəsidir. Ritmin, əruzun muğamda olan rolu və xüsusi çəkisi, improvizə zamanı hansı məzmununda üzə çıxması ilə bağlı qiymətli fikirlərə Üzeyir Hacıbəyli, Əkrəm Cəfər kimi simaların elmi araşdırmalarında dəfələrlə rast gəlinir. Təqdim etdiyimiz yazıda muğam melodikasında olan ritmik quruluşun əruz elmindən gələn ritmik xüsusiyyətlə əlaqəsi və bir-birinə qarşılıqlı təsir prinsiplərini incələməyə çalışmışıq. Əruzun bəhrlərində olan qəlib və təfilələrin səciyyəvi xüsusiyyətlərinə tərəfimizdən nota köçürülən nümunələr əsasında baxılır. Təhlillər Şur muğamının iki təfsiri – Tələt Qasimov və Alim Qasimovun ifasından yazılan not nümunələri əsasında aparılır. Hər iki ifadə dəstgah boyunca ifa olunan bütün şöbələr, şöbələrdə oxunan qəzəllər, onların bəhri, qəlib və təfilələri musiqi melodikası ilə paralel şəkildə incələnilir.

Mehman MİKAYİLOV
(Asaf Zeynallı adına Musiqi Kolleci)

QAFQAZ REGIONUNDA MƏQAMIN TARİXİ İNKİŞAFI

Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin ən möhtəşəm abidəsi sayılan muğamların dərinədən öyrədilməsi bu xalqın genetik kodu ilə tanışlıqda mühüm yer tutur. Azərbaycan xalqının mənəvi dəyərlərinin, ümumi mədəniyyətinin, incəsənətinin və ədəbiyyatının inkişafında muğamlar əsas rol oynayır. Muğamlar folklor nümayəndəsidir, lakin son 100 ildə dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin səyi və zəhməti nəticəsində bu incəsənət nümayəndələri çox yüksək inkişaf yolu keçərək professional səviyyəyə gəlib çatmışdır. Azərbaycan bəstəkarları muğam məqam (modus) prinsipini əsas götürərək yüzlərlə mahnılar, ariyalar, romanslar, konsertlər, süitalar və simfonik muğamlar yaratmışdır. Bu gün də bu əsərlər xalqımız tərəfindən yüksək dəyərləndirilir və dünyanın bütün ölkələrində muğamlarla yanaşı bu əsərlər də ifa və tətbiq olunur. Amma 1930-cu illərdən başlayaraq tam 70 il muğamların geniş təbliği və ifası üzərində müəyyən qadağalar qoyulmuşdu. Müəyyən qüvvələr muğamatın bizi keçmişə qaytardığını, guya müasir dünyanın inkişafından geri qoyduğunu təbliğ etsələr də tarımız, kamanımız və muğamatımız bu günə gəlib çıxmışdır. Hal-hazırda dövlətimiz muğamlarımızı dəyərləndirir və qoruyur. Amma buna baxmayaraq o zamanın qadağaları nəticəsində tarımız və muğamatımız çox zərbələrə məruz qalıb. Azərbaycan tarı tək-cə Qafqazda yox, bütün dünyada və Şərqdə 28 pərdə ilə məşhurdur. Lakin 30-cu illərdə 6 pərdənin tardan kəsilib atılması məcburi şəkildə həyata keçirilmişdi. Adını belə qoymuşdular ki, o pərdələr kövrək və yanıqlı səsləndiyinə görə xalqı inkişafdan geri qoyur. Bu qadağalar və tarın 6 pərdəsinin kəsilməsi nəticəsində muğamlarımızdan Nəva, Dəşti-Əfşar, Əbu-Əta, Bayatı-türk, Siyah-ləşkər, Səhra-Şub və başqa muğamlar aradan çıxarıldı.

Bu gün dövlətimizin muğam abidələrinə göstərdiyi qayğıdan ilham alaraq ustad Alim Qasimov, Fərzanə Qasimova, Gülyaz Məmmədova və Gülyanaq Məmmədova ilə birlikdə bu muğamların üzərində ciddi

işləyərək onların bərpasına çalışırıq. Artıq orijinal formada Bayatı-türk, Şur, Bayatı-kürd muğamlarını tam hazır vəziyyətə gətirmişik. Hazırki muğamlarımızın vaxtı ilə sıradan çıxarılmış şöbə, avaz və guşələri də bərpa edilmişdir. Bu gün dərslikərdə dahi Üzeyir Hacıbəylinin səyi nəticəsində Şur dəsgahında 10 şöbə ifa olunur. Biz isə keçmişdə olan tam orijinal formada mövcud olmuş 70 şöbə və guşələri ilə Şuru bərpa etmişik. 11 şöbəli Rastı 38 şöbəyə çatdırmaqla bərabər digər muğamların da üzərində beləcə işlər aparılır.

Kənan SADIQOV

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

QƏRBI VƏ MƏRKƏZİ ASİYADA MƏQAM-MUĞAM MUSIQI ƏNƏNƏLƏRİNİN İFAÇILIQ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Azərbaycan muğam ənənəsi zəngin ifaçılıq xüsusiyyətləri ilə seçilir. Burada Azərbaycan tarı mərkəzi yer tutur və onun solo ifaçılıq imkanları böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ustad sənətkarların yaradıcılığı tar ifaçılığında çox geniş texnikaların olduğunu göstərir. Maraqlı faktlardan biri odur ki, muğamla bağlı olan digər məqam janrlarının ifa tərziləri ilə Azərbaycanın instrumental muğam ifaçılığı arasında müəyyən oxşarlıqlar var. Bu baxımdan Qərbi və Mərkəzi Asiyanın ənənəvi musiqisindəki instrumental ifa qaydaları diqqəti cəlb edir.

Bu oxşarlıqlar musiqi alətlərinin quruluşundan, ortaq ifa vərdişlərindən və ya məqam musiqisinin ümumi prinsiplərindən qaynaqlana bilər. Tədqiqatda əsasən mizrab (və ya barmaq) ilə çalınan simli alətlər və onların ifa xüsusiyyətləri araşdırılır. Araşdırma zamanı bu alətlərdə çalğı texnikasının oxşar və fərqli tərəfləri müqayisə edilir. Bu məqsədlə həm sağ əl (mizrab və ya barmaq), həm də sol əl (barmaq düzümü) texnikaları təhlil olunur, çünki bu texnikalar həmin bölgələrin instrumental ifaçılığının əsasını təşkil edir.

Aysu SADIQOVA

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

QANUNDA MUĞAM İFAÇILIQININ İNKİŞAFI VƏ TƏKAMÜLÜ

Azərbaycan milli musiqi alətləri sırasında qanun alətinin xüsusi yeri vardır və hal-hazırda muğam ifaçılığında geniş istifadə olunur. XX əsrdə Sovetlər dövründə qanun alətinin tədrisə salınması bir qədər geciksə də, buna baxmayaraq musiqi təcrübəsində bu alət hər zaman mövcud idi. Alətin tanınmış ifaçısı Asya Tağıyevanın (1935-2011) ifasında “Çahargah” və “Bayatı-Şiraz” muğamları çox məşhurlaşmışdı. 1959-cu ildə bəstəkar Süleyman Ələsgərovun təşəbbüsü ilə qanun aləti Moskvada keçirilən Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti dekadasında Xalq Çalğı Alətləri Orkestrinin heyətinə salınır, 1966-cı ildən isə artıq tədris sisteminə daxil olmağa başlayır. O zamanlar muğam dərslərini qanun ifaçılarına tar, kamança müəllimləri tədris etmişdir.

2013-cü ildə I Instrumental Muğam ifaçılığı müsabiqəsində “Bayatı-Şiraz” muğamı, “Çahargah kompozisiyası” qanunda yeni ifa texnikası ilə səsləndirilmişdir ki, bu ifa texnikasında türk qanun məktəbinin üslubunu sezmək çətin deyil. Müasir dövrdə tar muğam ifaçılığında geniş istifadə olunan müəyyən ştrixlər xum, qlissando, vibrato, lal barmaq (fiskə), stakkato qanun muğam ifaçılığında tətbiq edilir. Bu ştrixlər muğamların bədii cəhətdən daha dolğun səslənməsinə xidmət edir. Lakin adı çəkilən ştrixlərin yersiz istifadəsi də arzu edilən deyil. Məhz buna görə də ifaçılardan zövq və muğam hissiyyatı tələb edilir. Beləliklə, muğamlar qanun ifaçıları tərəfindən tədqiq olunur və ifaçılıqda təkmilləşdirilməyə cəhdlər edilir. Məruzədə 50-ci illərdə Asya Tağıyevanın ifa etdiyi

“Çahargah” muğamı ilə müasir dövrdə qanun ifaçıları tərəfindən yeni texniki üsullarla çalınan “Çahargah” muğamı arasında müqayisələr edilərək müəllifin öz ifasında müşayiət olunacaq.

UİL SUMİTS
(İstanbul Şərq İnstitutu)

SƏSLƏRİN YENİDƏN FORMALAŞMASI: OSMANLI İMPERİYASI, QAFQAZ VƏ MƏRKƏZİ ASİYADA MUSİQİ ALƏTLƏRİNDƏ YENİLİKLƏR (1875–1925)

Məqalə XX əsrin əvvəllərində Osmanlı İmperiyası, Qafqaz və Mərkəzi Asiyada musiqi alətlərinin quruluşunda edilən yenilikləri araşdırılır. Müəllifin fikrincə, bu dövrdə alətlərdə baş verən dəyişikliklər 1875-1925-ci illər arasında həmin bölgələrdəki siyasi, texnoloji və sənaye transformasiyalarını nəticəsi kimi öz əksini tapmışdır.

Məqalədə üç növ yeniliyə diqqət yetirilir: mövcud alətlərin təkmilləşdirilməsi, qonşu xalqların alətlərinin mənimsənilməsi və tamamilə yeni alətlərin ixtirası. Bu inkişaf prosesləri İmperiya islahatları, şəhərləşmə və yeni yaranan milli ideologiyalarla əlaqələndirilir. Məsələn, Osmanlılarda qanun alətinə “mandal”ların (səs dəyişdirən kiçik qolların) əlavə edilməsi yeni ansambl quruluşlarına və estetik tələblərinə cavab verirdi. Qafqazda isə Azərbaycan tarının quruluşunda edilən dəyişikliklər onun səsinə gücləndirərək köklənməsini standartlaşdırır. Bu da tarı şəhər konsert həyatına və milli muğam qaydalarına uyğunlaşdırır.

Eyni zamanda, ud kimi alətlərin Osmanlı coğrafiyasında geniş yayılması bölgələr arası hərəkətliliyi və alət istehsalına sənaye yanaşmasını göstərir. Yeni ixtira edilən alətlər (məsələn, “Nev-Rebab”-“Növ-Rübab” və “Gülñihal”) müasir sənətkarlıqda sınaq və Mərkəzi Asiyadakı dəyişiklikləri dövrün yeni mədəniyyət siyasətinə uyğun milli musiqi estetikasının yaranmasını sübut edir. Məqalədə də məhz bu nümunələr müqayisə edilərək musiqi alətlərinin hazırlanmasında həm texnoloji müasirliyin, həm də milli kimlik axtarırlarının kəsişdiyi bir sahəyə çevrilməsindən danışılır.

Gültəkin ŞAMİLLİ
(Rusiya Federasiyası Mədəniyyət Nazirliyinin
Dövlət Sənətsünəşliq İnstitutu)

İRAN VƏ QAFQAZ YƏHUDİLƏRİNİN ƏNƏNƏVİ MUSİQİSİNDƏ MƏQAM VƏ LİTURGİYA (DİNİ AYİNLƏR)

Bu məruzə mövzu ilə bağlı yenidən tamamlanmış monoqrafiyanın nəticələrini təqdim edir. Tədqiqat zamanı Avropa və Şərq dillərində olan müxtəlif ensiklopedik və elmi mənbələrdən toplanmış məlumatlar sistemləşdirilib və dəqiqləşdirilib. Nadir sənədlərə və səs yazılarına xüsusi diqqət yetirilib. Araşdırmanın əsas məqsədi Şərq yəhudi melodiyları kolleksiyası və müasir dini təcrübələr əsasında məqam sistemini yenidən bərpa etməkdir.

Məqalədə konkret məqamların dini musiqinin müxtəlif formalarına (istər sinaqoq daxilində, istərsə də kənarında) necə uyğunlaşdırıldığı barədə müşahidələr yer alır. Dua dövrlərinin müəyyən psixoloji və emosional vəziyyətlə əlaqələndirilməsinin minillik tarixi vurğulanır. Məsələn, tövbə dualarının təxminən doxsan faizi “Şur” məqamında ifa olunur. Bu məqam XVIII-XIX əsrlərdə “Hüseyni” və ya “Hüseyni-düğah” adlandırılaraq Davud peyğəmbərin adı ilə bağlanırdı. Bu əlaqə XVII-XVIII əsrlərə aid anonim fars musiqi traktatları (risalələri) vasitəsilə izlənilir. Bundan əlavə demək olar ki, bütün “kinnot”lar (mərsiyələr) “Bayatı-Şiraz” məqamında ifa edilir. Moskvada yaşayan Quba və Dərbənd əsilli Qafqaz yəhudilərinin müasir dini ayinlərinin öyrənilməsi göstərir ki, bu ənənələr ciddi şəkildə dəyişib və XX əsrin əvvəllərindəki qeydlərdən xeyli fərqlənir.

Bəyimxanım VƏLİYEVƏ
(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

MÜASİR İFAÇILIQDA MUĞAMIN TƏFSİRİ VƏ İMPROVİZASIYA AZADLIĞI: ƏNƏNƏ VƏ YENİLİK ARASINDA YARADICILIQ SƏRHƏDLƏRİ

Muğam sənəti Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin ən yüksək təzahürlərindən biridir və həm elmi, həm də mənəvi dəyərləri ilə daim yenilənir. Müasir dövrdə muğam ifaçılığı yalnız ənənəni qorumaqla kifayətlənmir, həm də yeni ifadə formaları axtarır. Məqalədə muğam ifaçısının yaradıcılıq sərhədlərini – yeni ənənə və yenilik arasında tarazlığı – pedaqoji və ifaçılıq baxımından müqayisəsi təhlil edilir. Müasir ifaçılıqda “təfsir” anlayışı muğamın sabit melodik strukturunu fərdi emosional ifadə ilə birləşdirir. İfaçının improvizasiya azadlığı isə onun daxili hiss dünyası, mənəvi hazırlığı və estetik zövqü ilə sıx bağlıdır. Bununla belə, improvizasiya azadlığı yalnız sərbəstlik deyil, həm də məsuliyyətdir – çünki, hər yeni improvizasiya muğamın ruhuna sadıq qalmaqla yanaşı, onu müasirləşdirmə missiyasını da daşıyır. Araşdırma göstərir ki, improvizasiya azadlığı muğamın əsas mahiyyətidir, lakin bu azadlıq yalnız musiqi sərbəstliyi deyil, həm də mənəvi məsuliyyətdir. Məqalədə həmçinin yaradıcı xanəndələrin ifa üslubları, onların muğamlara yaradıcı yanaşması da müzakirə olunur. Nəticə olaraq qeyd olunur ki, muğam sənətinin yaşaması və inkişafı ifaçının ənənəyə dərin hörmətini yenilik axtarışları ilə birləşdirmə bacarığından asılıdır. Burada ifaçı təcrübəsinə əsaslanaraq muğamın səhnə təqdimatında yaradıcılıq sərhədlərini necə qoruduğunu və bu sərhədlərin zamanla necə dəyişdiyi təhlil olunur.

Saşar ZƏRİF
(York Universiteti)

MUĞAMI RƏQS ETMƏK: HƏRƏKƏT, YADDAŞ VƏ MƏQAM HİSSİ VASİTƏSİLƏ AZƏRBAYCAN MUĞAMINI ANLAMAQ ÜÇÜN FİZİKİ METODOLOGİYA

Məqalədə sənətçi və tədqiqatçı Saşar Zarif tərəfindən hazırlanmış “Muğamı rəqs etmək” (“Dancing Mugham”) layihəsindən bəhs edilir. Müəllif bu layihədə Azərbaycan muğamını anlamaq üçün fərqli və yenilikçi bir yanaşma təklif edir. Adətən muğam səs, poeziya və məqam quruluşu vasitəsilə təhlil olunsa da, bu layihə muğamın emosional və idraki tərəflərini hiss etmək üçün insanın öz bədənini bir analiz vasitəsi kimi istifadə etməsini təklif edir.

“Muğamı rəqs etmək” layihəsi hərəkəti birbaşa musiqiçilərdən götürmür, əksinə, muğamın əsasında dayanan daxili fiziki prosesləri — nəfəs, diqqətin cəmlənməsi və ifadəli duruşu ön plana çıxarır. Azərbaycan, Özbəkistan, İran, Mərakeş və Kanadada keçirilən seminarlar (workshops) göstərir ki, fiziki hərəkətlərlə muğama qoşulmaq iştirakçılara ritmik dövrləri və muğamdakı keçidləri təkcə qulaqla deyil, həm də bədənle hiss etməyə imkan verir.

Müşahidələr göstərir ki, bu cür hərəkət diqqəti həm musiqiçilərin, həm də dinləyicilərin muğamın daxili məntiqini daha dərinləndirən anlamasına şərait yaradır, şeir obrazları ilə məqamın inkişafı arasındakı əlaqəni üzə çıxarır. Burada rəqs sadəcə musiqini müşayiət edən bir bəzək deyil, muğamın dərinliyini başa düşmək üçün bir elmi alət kimi çıxış edir. Məqalədə qeyd olunur ki, bu cür fiziki metodologiya fərqli məqam ənənələri arasında yeni dialoq imkanları yaradır.

“SƏRHƏDLƏRİ AŞAN AZƏRBAYCAN MUĞAMI” BEYNƏLXALQ SİMPOZİUMU
İştirakçıların tərcümeyi-halı və electron poçt ünvanları

Sənubər BAĞIROVA

(Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası)

sanubar.baghirova@gmail.com

Sənubər Bağirova — tanınmış musiqişünas, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru və Azərbaycanın Əməkdar incəsənət xadimidir. O, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun aparıcı elmi işçisidir.

Sənubər xanımın elmi yaradıcılığı əsasən Azərbaycan muğam sənətinin tarixi, nəzəriyyəsi və estetikası ilə bağlıdır. O, muğamın həm klassik ənənələrini, həm də müasir dövrdəki inkişaf meyllərini dərinlən araşdıran mütəxəssislərdən biridir. Onun tədqiqatlarında musiqinin dinləyicidə yaratdığı emosional “təsir” konsepsiyası xüsusi yer tutur.

O, çoxsaylı beynəlxalq konfransların iştirakçısıdır, Azərbaycan musiqi mədəniyyətini müxtəlif xarici ölkələrdə keçirilən elmi forumlarda və simpoziumlarda (məsələn, Bakıda keçirilən “Muğam Dünyası” simpoziumları) yüksək səviyyədə təmsil etmişdir. Bir çox kitab və elmi məqalənin müəllifi olan Sənubər Bağirova, eyni zamanda Azərbaycanda musiqi elminin inkişafında və gənc musiqişünasların yetişməsində mühüm rol oynayır.

Sənubər Bağirova Azərbaycan muğam və aşiq sənətinin tədqiqi sahəsində bir neçə fundamental kitabın və 70-dən çox elmi məqalənin müəllifidir.

Əsas kitabları:

"Azərbaycan muğamı: tədqiqatlar, məqalələr, məruzələr" (2 cild): I cild (2007) – rus və ingilis dillərində nəşr olunub. II cild (2007) – Azərbaycan dilində nəşr olunub və muğamın strukturu, fəlsəfəsi və tarixi inkişafına həsr edilib.

"Azərbaycan musiqisi və musiqiçiləri" (2011): Bu toplu rus dilində işıq üzü görmüşdür və müxtəlif elmi məqalələri əhatə edir.

Bundan əlavə, o, Azərbaycanın qeyri-maddi mədəni irsinin dünyada tanıtılmasında mühüm rolu olan YUNESKO nominasiya fayllarının (Azərbaycan muğamı, aşiq sənəti və tar ifaçılığı üzrə) müəllifidir. Həmçinin onun rəhbərliyi ilə Azərbaycanın ənənəvi musiqisinə, xüsusilə aşiq sənətinə dair geniş antologiya (CD-lər) və "XXI əsrdə qədim muğam və aşiq sənətləri" adlı sənədli film (2013) hazırlanmışdır.

Fəxrəddin BƏXŞƏLİYEV

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

salimhak@mail.ru

Fəxrəddin Elşad oğlu Baxşəliyev 1969-cu il sentyabrın 10-da Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şahbuz rayonunun Kükü kəndində anadan olub. 1984-cü ildə Naxçıvan şəhərində H.Cavid adına 5 saylı orta məktəbdə 8-ci sinfi bitirərək həmin il Ü.Hacıbəyli adına Naxçıvan Musiqi Texnikumunun tar sinfinə qəbul olmuş və 1988-ci ildə buranı fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. 1990-cı ildə Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının xalq çalğı alətləri fakültəsinin tar şöbəsinə daxil olmuş, 1996-cı ildə oranı bitirmişdir. 2000-ci ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) Folklor İnstitutuna elmi işçi vəzifəsinə təyin

olunmuşdur. 2010-cu ildə “Təsəvvüf ənənələri və Aşiq Ələsgər” adlı namizədlik dissertasiyasını uğurla müdafiə etmişdir. 2014-cü ildən bu günə qədər Azərbaycan Milli Konservatoriyasında müəllim kimi çalışır. F.Bəxşəliyev Filologiya elmləri namizədi və dosentdir. O, çoxsaylı elmi və publisistik məqalələrin, həmçinin aşağıdakı kitabların müəllifidir:

Kitablar:

1. “İsmi-Əsəm” (Şeirlər toplusu)
2. “Milli yaddaş sistemində irfan və sufizm” (monoqrafiya)
3. “Ozan-Aşiq sənəti tarixi-fəlsəfi kontekstdə” (Dərslük)
4. “Si Murgh” (saz və vokal üçün not albomu)
5. “Rübai divan” (Şeirlər toplusu)
6. “Məhəbbət traktatı” (Fəlsəfi traktat)
7. “Utopik realizm” (Fəlsəfi və publisistik esselər toplusu)
8. “Divan” (Əruz sayğacında şeirlər toplusu)
9. “Dədə Qorquddan Dədə Ələsgərə” (Monoqrafiya)

Zeynəb BAĞIR

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

zeynebagir@mail.ru

Zeynəb Bağır 2000-ci ildə Bakı şəhərində ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. Orta təhsilini Bakı şəhəri 188 sayılı tam orta məktəbdə almış, 2015-ci ildə məktəbi fərqlənmə ilə bitirmişdir. Eyni zamanda 2010-2015-ci illərdə Abşeron rayon 1 sayılı Uşaq Musiqi Məktəbində kamança ixtisası üzrə təhsil almışdır. 2015-ci ildə Azərbaycan Milli Konservatoriyası nəzdində Musiqi Kollecinə “Musiqi nəzəriyyəsi” ixtisası üzrə daxil olmuş, 2019-cu ildə məzun olmuşdur. 2019–2024-cü illərdə Azərbaycan Milli Konservatoriyasında “Musiqi tarixi və nəzəriyyəsi” fakültəsinin “Musiqişünaslıq” ixtisası üzrə bakalavr təhsili almış və fərqlənmə ilə bitirmişdir. Hazırda həmin ali təhsil müəssisəsində “Etnomusiqişünaslıq” ixtisası üzrə magistratura pilləsində təhsilini davam etdirir və Azərbaycan Milli Konservatoriyasında yaradıcılıq məsələləri üzrə mütəxəssis kimi fəaliyyət göstərir. Elmi fəaliyyəti çərçivəsində Respublika və Beynəlxalq konfranslarda iştirak etmiş, müxtəlif mövzularda məruzələrlə çıxış etmişdir. Əsas tədqiqat istiqaməti İraq türkmən musiqisidir. Bu sahədə apardığı araşdırmalarla İraq türkmən musiqisinin ümumtürk musiqi kontekstində yeri, folklor xüsusiyyətləri və mədəni əlaqələri ilə bağlı nəticələr təqdim etmişdir. Hal-hazırda “İraq türkmənlərinin ənənəvi musiqisi” adlı monoqrafiyası çapa hazırlanır. Onun təşəbbüsü ilə Azərbaycan Milli Konservatoriyasında İraq türkmən musiqisinə həsr olunmuş ilk beynəlxalq konfrans və “Kərkükdən Azərbaycana” adlı konsert proqramı təşkil olunmuşdur. Elmi-publisistik məqalələri dövrü mətbuatda dərc olunur. 2020-2022-ci illərdə pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmuş, 2022-ci ildən Zəngilan rayon Mədəniyyət evində baş metodist, daha sonra direktor vəzifəsində çalışmışdır. 2021-ci ildən Azərbaycan Müəlliflər İctimai Birliyinin üzvüdür. 2025-ci ildən Azərbaycan Milli Konservatoriyası Tələbə Elmi Cəmiyyətinin sədridir və yaradıcılıq məsələləri üzrə mütəxəssis kimi fəaliyyətini davam etdirir.

Aleksandra BALANDİNA

(İon Universiteti)

abalandina@ionio.gr

Aleksandra Balandina Yunanıstanın İon Universitetinin Musiqi Departamentinin Etnomusiqişünaslıq kafedrasının dosentidir (<https://music.ionio.gr/en/department/staff/674-balandina/>). O, Yunanıstanın Panteion Universitetinin sosial antropologiya fakültəsini bitirmiş və professor Con Beylinin rəhbərliyi altında London,

Böyük Britaniyanın “Qoldsmis” (Goldsmiths) Universitetinin Musiqi şöbəsində MMUS və etnomusiqişünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru dərəcəsi almışdır. Magistratura və doktorantura təhsili zamanı o, İranın Tehran şəhərində uzunmüddətli etnoqrafik sahə işləri aparmış, müasir İranda dümbək ifaçılığı mədəniyyətini tədqiq etmişdir. O, görkəmli Bəhmən Rəcəbi və bir neçə gənc dümbək ifaçıları ilə dümbəkdə ifa etməyi öyrənərək alət haqqında bilgilərini genişləndirmişdir. Onun əsas tədqiqat maraqlarına farsdilli dünyada musiqi və mədəniyyət, performans nəzəriyyəsi və təcrübəsi, mədəni orqanologiya, etnoqrafiya və təcəssüm, musiqi və siyasət daxildir. O, hal-hazırda Almaniyanın Halle şəhərindəki Martin Lüter Universiteti və Logos Verlag Berlin nəşriyyatının həmkarları ilə müştərək Fars musiqisinə dair yazdığı kitabın redaktorluğu ilə məşğuldur. Aleksandra Balandina rus, ingilis, fars, yunan, makedon və serb dillərini mükəmməl bilir.

Aleksandriya Sultan von BRÜSELDORFF

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

alexandriasultan@outlook.com

Aleksandriya Sultan fon Brüseldorff (Sultan-Zadə) (ABŞ/Azərbaycan) Amerikada opera və musiqi təhsili almış soprano, səs tədqiqatçısı və pedaqoqdur. 2009-cu ildə ABŞ-da yerləşən Rayder Universitetinin Vestminster Xor Kollecinə magistr təhsili alarkən muğam ifaçılarının səslərinin sistemli akustik tədqiqatını aparan ilk tədqiqatçı olmuş və ilkin nəticələrini Böyük Britaniyada London Universitetinin Qoldsmis Kollecinə keçirilən Sistemli Musiqişünaslıq üzrə Tələbələrin Beynəlxalq Konfransında (SysMus14) təqdim etmişdir. Daha sonra o, bu tədqiqatları Azərbaycan Milli Konservatoriyasında davam etdirərək, fəlsəfə doktoru namizədi, eləcə də Səsin Tədqiqi Elmi-Praktik Laboratoriyanın təsisçisi və rəhbəri kimi Azərbaycan muğam ifaçılarının səs aparatının akustik, fizioloji və biomexaniki xüsusiyyətlərini geniş şəkildə araşdırmışdır. O, tədqiqatlarını çoxsaylı beynəlxalq simpozium və konfranslarda təqdim etmiş, resenziyalı elmi jurnallarda və konfrans materiallarında geniş şəkildə nəşr olunmuşdur. Eyni zamanda, Şuşa şəhərində artıq üç ildir ardıcıl olaraq Ümumdünya Səs Gününə həsr edilərək keçirilən və səs elminin öyrənilməsinə həsr olunmuş ilk beynəlxalq konfrans olan “Şuşanın Səsi – Azərbaycanın Səsi” Beynəlxalq Elmi-Praktik Konfranslarının təsisçisi və təşkilatçısıdır. Bundan əlavə o, Beynəlxalq Ənənəvi Musiqi və Rəqs Şurası (ICTMD) çərçivəsində fəaliyyət göstərən və YUNESKO ilə rəsmi məsləhətçi statusuna malik qurum daxilində “Musiqi ənənələri üzrə səs tədqiqatları” işçi qrupunun təşəbbüskarı, təsisçisi və sədridir. O, həmçinin *The Voice Foundation* və Beynəlxalq Musiqi Təhsili Cəmiyyəti (ISME) təşkilatlarının üzvüdür.

Aleksandr CUMAYEV

**(Özbəkistan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin
Mədəni Tədqiqatlar və Qeyri-Maddi Mədəni İrs İnstitutu)**

adjumaev@yahoo.com

Aleksandr Cumayev (1953, Daşkənd), musiqişünas, sənətsünaslıq üzrə elmlər namizədidir. O, həmçinin Həmzə adına İncəsənət Araşdırmaları İnstitutunun Musiqi tarixi kafedrasına rəhbəridir. 2025-ci ildən Daşkənddə Mədəniyyət Tədqiqatları və Qeyri-Maddi İnstitutunun aparıcı elmi işçisidir. Özbəkistan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin Mədəni İrsinin, Özbəkistan Bəstəkarlar İttifaqının üzvüdür. Onun elmi

maraqlarına Mərkəzi Asiyanın mədəniyyət tarixi və musiqi mədəniyyəti, İslam və musiqi, fars və türk dillərində musiqiyə dair orta əsr yazılı mənbələri və s. aiddir. Bu siyahıya adları çəkilən kitabları aid etmək olar: “Nəcməddin Kövkəbi Buxari: Şair, musiqiçi, 15-16-cı əsrlərin alimi. Həyat və yaradıcılıq işi” (Tədqiqatlar və tərcümələr - 2016); “Rusiya Federasiyasının kolleksiyalarında Özbəkistanın musiqi irsi” (2017); “Abdurauf Fitrət. Zaman, şəxsiyyət, mədəni və elmi fəaliyyət” (2023); “Orta Asiya cədidləri və Türküstan mədəniyyəti, XIX əsrin sonu və XX əsrin birinci rübü” (2026). O, həmçinin "Orta Asiya mədəniyyəti: tarix və müasirlik" (Fərqana-Ru internet portalında) adlı silsilə video-mühazirələrin müəllifidir. A.Cumayev “Nəcm əd-Din Kəvkəbi” haqqında kitaba görə "Rusdilli məkanda İranşünaslıq üzrə tədqiqatlar" (Moskva, Şərqsünaslıq İnstitutu) İkinci Beynəlxalq müsabiqəsinin laureatı olmuşdur.

Azər ÇƏLƏBİANI

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

azar.chalabiyani@gmail.com

Azar Çelebiani İranın Təbriz şəhərində doğulub. O, 2019-2023-cü illərdə Azərbaycan Milli Konservatoriyasında Milli Vokal ifaçılığı üzrə bakalavr dərəcəsinə başa vurub. Daha sonra həmin institutda təhsilini davam etdirərək 2023-2025-ci illərdə Milli Vokal ifaçılığı üzrə magistr dərəcəsi qazanıb. Hazırda o, musiqişünaslıq və sənətsünaslıq üzrə ikinci təhsilini davam etdirir. Azar Çelebianinin tədqiqatları Rusiya Federasiyası Mədəniyyət Nazirliyinin Dövlət Sənətsünaslıq İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, sənətsünaslıq doktoru Gültəkin Şamillinin rəhbərliyi altında aparılır. Onun akademik maraqları ənənəvi Azərbaycan musiqisinə, xüsusilə muğama, o cümlədən musiqi mənbələrinin tədqiqinə yönəlib. Azar Çelebianinin tədqiqatları bu musiqi irsinin qorunub saxlanmasına və daha dərinlən elmin dərk edilməsinə töhfə vermək məqsədi daşıyır.

Polina DESSİATNİÇENKO

(SOAS London Universiteti)

pd24@soas.ac.uk

Polina Dessiatniçenko Londonun SOAS (Şərqsünaslıq və afrikaşünaslıqla məşğul olan Cənubi Afrika Universiteti) Universitetində ERC-UKRI (Avropa Tədqiqat Şurası - Birləşmiş Krallıq Tədqiqat və İnnovasiya Agentliyi) tərəfindən maliyyələşdirilən “Maqam Beyond Nation” (“Millətdən kənar məqam”) layihəsinin həmmüəllifidir. O, 2017-ci ildə Toronto Universitetində etnomusiqişünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru dərəcəsinə almış və Azərbaycan muğamlarının tədqiqinə görə aspirantlar üçün nəzərdə tutulmuş Qarfiled Uetson və Cozef Armand Bombardier adına Kanada Doktorantura Məzun Təqaüdünə layiq görülmüşdür. Polina Dessiatniçenko 2018-ci ildən 2021-ci ilə kimi Harvard Universitetinin Musiqi Departamentində Kanada Elmlər və Humanitar Elmlər üzrə Tədqiqat Şurasında iştirak edərək ilk monoqrafiyasını yazır. Cari tədqiqat layihəsindən əlavə, o, Toronto Universitetində, Tafts Universitetində, Harvard Universitetində, Vaseda Universitetində və Doşaşa Universitetində pedaqoji təcrübəyə malikdir. Onun elmi tədqiqat sahələrinə Azərbaycan muğamı, tar, yaradıcılıq, fenomenologiya, affekt nəzəriyyəsi, qəzəl poeziyası, əruz, islam estetikası, sovet və postsovetşünaslıq, postkolonializm daxildir. Polina həm də Azərbaycan tarının ifaçısıdır.

Jan DÜRİNQ

(Fransa Milli Elmi Tədqiqatlar Mərkəzi, CNRS)

jeanduring@yahoo.com

Jan Dürinq CNRS-də (*Centre National de la Recherche Scientifique* - **Fransa Milli Elmi Tədqiqatlar Mərkəzi**) Fəxri araşdırmalar üzrə direktor vəzifəsində çalışır. Onun tədqiqat sahəsi Orta Asiyanın musiqi mədəniyyətini, eləcə də sufi və şaman musiqi mərasimlərini əhatə edir. J.Dürinq onlarla kitabın müəllifidir. Kitablارının bir qismi fars və bəluç musiqisinin tədqiqinə əsaslanır. O, altmışa yaxın CD disklər çıxararaq çoxsaylı konsertlər təşkil etməklə bəluç, uyğur, kürd, tacik, özbək, fars və digər musiqilərin tanınmasına töhfə vermişdir. Onun YouTube kanalında hazırda 9 000 - ə qədər abunəçisi vardır. Burada alimin 150 sahə tədqiqatı yerləşdirilib. J.Dürinqin CNRS/CREM (*Centre National de la Recherche Scientifique* - **Fransa Milli Elmi Tədqiqatlar Mərkəzi // Centre de Recherche en Ethnomusicologie - Etnomusiqişünaslıq Tədqiqat Mərkəzi**) sayından təxminən 1000-ə yaxın audio yazısını ödənişsiz əldə etmək mümkündür.

Stefan Uilliamson FA

(Kembric Universiteti)

sjw292@cam.ac.uk

Stefan Uilliamson Fa, İslam dinini səs (auditor) və kulinariya mədəniyyəti vasitəsilə araşdıran antropoloqdur. O, 2019-cu ildə London Universitet Kollecinə (UCL) fəlsəfə doktoru (PhD) dərəcəsinə qazanmışdır. Onun Türkiyənin şərqində müsəlmanların dini həyatında səsin rolunun tədqiqi işi ilk böyük layihələrdən biridir. Bu tədqiqatların nəticəsi kimi "*Sonic Relations: Devotion and Community in Turkey's Eastern Borderlands*" (Səs Münasibətləri: Türkiyənin Şərq Sərhədyanı Bölgələrində İbadət və İcmalar) adlı monoqrafiyası (İndiana Universitetinin nəşriyyatı - 2026) tezliklə işıq üzü görəcək. Stefan Uilliamson akademik fəaliyyəti ilə yanaşı, Anadolu, Qərbi Asiya və Qafqazdan olan musiqiçi və sənətkarlarla əməkdaşlıq edir, etnoqrafik araşdırmaları yaradıcı təcrübə ilə birləşdirən layihələr hazırlayır.

Reyçel HARRİS

(SOAS London Universiteti)

rh@soas.ac.uk

Reyçel Harris London Universitetinin (SOAS-da etnomusiqişünaslıq sahəsi üzrə) professorudur. Alimin tədqiqatlarına Mərkəzi Asiya musiqisi, uyğurlar arasında dini və ifadəli mədəniyyət və Çində mədəniyyət siyasəti sahələri aiddir. Reyçel Harrisin sonuncu kitabı "Uyğur İslamının səs mənzərələri" İndiana Universiteti nəşriyyatı (2020) tərəfindən nəşr olunub. Onun son işlərinə Qazaxıstanda Uyğur mədəni irsinin canlandırılması üzrə Britaniya Akademiyasının "Dayanıqlı İnkişaf" (2018–2022) və Avropa Araşdırma Şurasının Qabaqcıl Qrantı sayılan "Millətdən Kənar Maqam" (2023–2028) layihələri daxildir.

Lalə HÜSEYNOVA

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

lalahuseynova1962@gmail.com

Lalə Şirməmməd qızı Hüseynova — musiqişünas, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru və Azərbaycanın Əməkdar incəsənət xadimidir. O, Azərbaycan Milli Konservatoriyasının elmi işlər, innovasiya və yaradıcılıq məsələləri üzrə prorektoru, həmçinin "Etnomusiqişünaslıq" kafedrasının professorudur.

Lalə Hüseynova Ü. Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının (indiki Bakı Musiqi Akademiyası) Tarix-nəzəriyyə fakültəsini bitirmişdir. O, 2002–2015-ci illərdə Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının məsul katibi və katibi vəzifələrində çalışmış, Bakı Musiqi Akademiyasında dərs demişdir. 2015-ci ildən Azərbaycan Milli Konservatoriyasının prorektoru və "Konservatoriya" jurnalının baş redaktorudur.

O, həmçinin beynəlxalq ICTMD təşkilatının üzvüdür və 2024-cü ildə "Türk Dünyasının Musiqisi və Rəqsi" tədqiqat qrupunun sədr müavini seçilmişdir. 3 kitabın və yerli/beynəlxalq jurnallarda dərc olunmuş 70-dən çox elmi məqalənin müəllifidir. Tədqiqatları əsasən Azərbaycan musiqi tarixi, ənənəvi janrlar və türk xalqlarının musiqi əlaqələrinə həsr olunub.

Lalə Hüseynova Daşkənd, Kiyev, Moskva, Toronto, Tbilisi, Səmərqənd və Astana kimi bir çox şəhərlərdə keçirilən beynəlxalq konfrans və festivallarda fəal iştirak etmişdir. Buraya Bakıdakı "Muğam Dünyası", Səmərqənddəki "Şərq Təranələri" və Özbəkistandakı Beynəlxalq "Maqom" Simpoziumları daxildir. O, həmçinin uzun illər Azərbaycan televiziyasında musiqi proqramlarının aparıcısı kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Turan İBRAHİMOV

(Müstəqil tədqiqatçı)

turan.ibrahimov@gmail.com

Turan İbrahimov 1961-ci ildə Şirvan rayonunun Tağlı kəndində anadan olub. 1983-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetini (Bakı) Təbiiq Riyaziyyat ixtisası üzrə bitirib. Karyerasına 1983-cü ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Dərin Neft və Qaz Yataqları problemləri İnstitutunda başlayıb və 1997-ci ilə qədər orada Quyuların tədqiqi şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışıb. 1989-cu ildə həmin İnstitutda texnika elmi üzrə fəlsəfə doktoru dərəcəsinə alıb. Onun peşəkar karyerası aparıcı beynəlxalq neft sənayesi mühitini əhatə edir. O, "Schlumberger" (1998–2000) şirkətində və 2000-ci ildən 2020-ci ilə qədər BP Azərbaycan, Birləşmiş Krallıq, ABŞ-da rəhbər və müşavir vəzifələrində çalışıb. Onun işi rezervuar mühəndisliyi və Azərbaycanın Azəri-Çıraq-Günəşli və Şahdəniz yataqları da daxil olmaqla böyük layihələrin göstəricilərinin təhlilinə yönəlib. 2022-ci ildən bəri SOCAR-ın Strateji Kəşfiyyat Qrupunda çalışır. Elmi və sənaye karyerasına paralel olaraq, İbrahimov fəal şəkildə elmi və redaksiya işləri ilə məşğuldur. O, anası, görkəmli Azərbaycan yazıçısı və professoru Əzizə Cəfərzadənin (1921–2003) kitablarına, özünün dörd texniki kitabı və bir şeir toplusu da daxil olmaqla 100-dən çox kitabın nəşrinə töhfə verib. Onun son (2016-cı ildən) tədqiqatları Azərbaycan xanəndələrinə (Məşədi Məhəmməd Fərzəliyev, Məşədi Qafar Qaryağdı, Ağakərim Nəfiz, Zabit Nəbizadə və başqaları), musiqiçilərə və şairlərə yönəlib və o, bu mövzuda 15 kitab, bir neçə məqalə nəşr etdirib, üç beynəlxalq konfransda çıxış edib.

Səid KORDMAFI

(SOAS London Universiteti)

sk152@soas.ac.uk

Səid Kordmafi London Universitetinin Şərq və Afrika Araşdırmaları Məktəbində (SOAS) Yaxın Şərq musiqişünaslığı üzrə müəllim (dosent) vəzifəsində çalışır. Etnomusiqişünas, klassik İran musiqisinin ifaçısı və bəstəkarı kimi fəaliyyət göstərən Səid Kordmafi İslam dünyasında mədəniyyətlərarası musiqi tədqiqatları və musiqi yaradıcılığı ilə maraqlanır. Onun tədqiqatları xüsusilə musiqi nəzəriyyələrinin tarixinə və onların məqam (maqām) dünyasının klassik ənənələrindəki yaradıcı təcrübə ilə əlaqəsinə yönəldilib. Bura geniş musiqi analizi və təcrübəyə əsaslanan tədqiqatlar və s. daxildir. S.Kordmafi hal-hazırda "Millətdən kənar Maqam" ("Maqam Beyond Nation") adlı UKRI (Birləşmiş Krallıq Tədqiqat və İnnovasiya Agentliyi) tədqiqat layihəsinin həmtədqiqatçısıdır. O, Çikaqo Universitetinin nəşriyyatı tərəfindən çap olunacaq "Düşünən Musiqi: Musiqi Nəzəriyyəsi Tarixi üçün Qlobal Mənbələr" antologiyasının redaktor müavini. Peşəkar bəstəkar və İran santuru üzrə solist olan Səid Kordmafi klassik İran musiqisini İranın görkəmli

musiqiçilərindən öyrənmiş, bu ənənənin müxtəlif ifaçılıq və bəstəkarlıq üslublarını araşdırmağa çalışmışdır. O, həmçinin İran musiqisində modernizmə qədərki estetikani canlandırmağa çalışan dirçəliş hərəkatının aparıcı musiqiçilərindən biridir. Bu fəaliyyət həm tarixi sübutlardan, həm də əvvəllər ortaq olan musiqi irsini qismən qoruyub saxlamış qonşu ənənələrindən qaynaqlanır.

Fərdin MƏHƏMMƏDZADƏ

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

fardinmahammadzada@gmail.com

Fərdin İlham oğlu Məhəmməd zadə 1991-ci ildə Bakı şəhərində ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. 1999-2006-cı ildə Vaqif Mustafazadə adına 2 saylı incəsənət məktəbinin fortepiano sinfində oxumuşdur. 2007-2011-ci illərdə isə Azərbaycan Milli Konservatoriyasının nəzdində Musiqi kollecinin “Nəzəriyyə” şöbəsində təhsil almışdır və fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Təhsilini 2011-2015-ci illərdə Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının Tarix-nəzəriyyə fakültəsinin musiqişünaslıq ixtisasına üzrə davam etdirmişdir. 2015-2017-ci illərdə isə Azərbaycan Milli Konservatoriyasının muğamşünaslıq ixtisası üzrə magistr pilləsində təhsil almışdır. Həm bakalavr, həm də magistr pilləsini fərqlənmə ilə başa vurmuşdur. Təhsilinin ilk illərindən müxtəlif Beynəlxalq və Respublika üzrə müsabiqə, konfrans və layihələrdə fəal iştirak etmişdir.

Təhsil müddəti boyu ictimai fəaliyyəti, təhsildə göstərdiyi nailiyyət və uğurlara görə “Üzeyir Hacıbəyli” adına xüsusi adlı təqaüdə layiq görülmüşdür. Mütəmadi olaraq müxtəlif qəzet və jurnallarda elmi və publisistik məqalələrlə, həmçinin Mədəniyyət, İctimai kanallarda musiqiyə, muğama dair çıxışlar edir. Musiqişünaslıq fəaliyyəti ilə paralel olaraq pianoçu kimi də Azərbaycanda və bir sıra ölkələrdə konsert proqramları ilə çıxışlar etmişdir.

2025-ci ildə “Azərbaycan muğam dəstgahlarında “Bərdaşt”ın funksional əhəmiyyəti” mövzusunda uğurla müdafiə edərək Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi verilmişdir.

2016-cı ildən Azərbaycan Televiziyası – Mədəniyyət kanalında “Musiqi və əyləncəli proqramlar” redaksiyasında musiqi redaktoru kimi, 2017-ci ildən isə AMK-da “Milli musiqinin tədqiqi” elmi-tədqiqat laboratoriyasında kiçik elmi işçi vəzifəsində çalışmışdır. Hazırda isə AMK-nın “Etnomusiqişünaslıq” kafedrasının müəllimidir.

Mehman MİKAYİLOV

mehmanmikayilov1964@gmail.com

Mehman Mikayılov 10 aprel 1964-cü ildə Şamaxı şəhərində doğulub. 1985-ci ildə Asəf Zeynallı adına musiqi kollecinin tar sinfinə qəbul olmuş, həmin kolleci fərqlənmə diplomu ilə bitirərək müəllim kimi dəvət olunmuşdur. Hal-hazırda not və muğam dərsləri fənlərini aparır. Avropa və Şərq ölkələrində dəfələrlə qastrol səfərlərində olmuş, İtaliyanın Milan, Komo və Venesiya şəhərlərində keçirilən simpoziumlarda öz məqalələri ilə çıxış etmiş və konsertlər vermişdir. 2016-cı ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Folklor İnstitutunun təşkilatçılığı və dəvəti ilə onun ifasında klassik üslubda Rast, Şur, Bayatı-Şiraz, Çahargah, Hümayun, Zəbul-Segah, Mahur-Hindi, Orta-Mahur, Bayatı-Qacar, Bayatı-Kürd, Qatar, Şahnaz, Rahab, Xaric-Segah muğam dəstgahları lentə alınmış və bu gün də həmin yazılar musiqi ocaqlarında tədris olunur. M.Mikayılovun fəaliyyəti həmçinin "YouTube" kanalına da yerləşdirilmişdir. Bundan başqa M.Mikayılovun "Şifahi ənənəli Azərbaycan musiqisi" adlı silsilə kitablarının I və II cildləri 2016-cı ildə çapdan çıxmışdır. Kitabın III, IV, V, VI cildləri isə çapa hazırlanır. O, 100 il öncə ifası qadağan olunmuş çox sayda muğamlar,

zərb muğamları, təsniflər, müstəzadlar, xalq nəğmələri və aşıq havalarını Respublikanın xalq artisti Gülyaz Məmmədova, Azərbaycanın və Özbəkistanın xalq artisti Gülyanaq Məmmədova ilə bərpa edilərək lentə alınmışdır. Qədimdə 18 zərb muğamından 10-u qadağan olunsa da, həmin 10 zərb muğamından 6-sı yenidən bərpa edilmiş, 4-ü isə hal-hazırda bərpa edilməkdədir.

Kənan SADIQOV

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

kanan.sadiqov3@gmail.com

Kənan Sadıqov (2000, Bakı) — Azərbaycan Milli Konservatoriyasının doktorantıdır. 2021-ci ildə tar ifaçılığını istiqaməti üzrə bakalavr ali peşə-ixtisas dərəcəsi almışdır. Ardınca xalq çalğı alətləri və tar ifaçılığının nəzəriyyəsi və metodikası istiqaməti üzrə ixtisaslaşmışdır. 2022-ci ildən Azərbaycan Dövlət Xalq Çalğı Alətləri Orkestrində musiqiçi-orkestrant olaraq çalışır. 2024-cü ildən Azərbaycan Milli Konservatoriyası nəzdində milli musiqi alətlərinin təkmilləşdirilməsi və bərpası üzrə elmi-təcrübi laboratoriyasının əməkdaşdır.

Aysu SADIQOVA

(Azərbaycan Milli Konservatoriyası)

asadiqova.as@gmail.com

Aysu Sadıqova Azərbaycan Milli Konservatoriyası nəzdindəki Musiqi Kollecinə Yaqut Məmmədovanın sinfində qanun ixtisası üzrə təhsil almışdır. Daha sonra təhsilini Azərbaycan Milli Konservatoriyasında davam etdirərək, bakalavr pilləsində Malik Mansurovun rəhbərliyi ilə muğam sənətini, magistratura pilləsində isə Yaqut Seyidovanın rəhbərliyi ilə musiqişünaslıq ixtisasını öyrənmişdir. O, həmçinin Müslüm Maqomayev adına 26 nömrəli onbirillik musiqi məktəbində müəllim kimi fəaliyyət göstərmiş və Azərbaycan Milli Televiziyasında gənc musiqiçiləri müşayiət etmişdir. Aysu Sadıqova çoxsaylı müsabiqələrin qalibi olmuş və 2013-cü ildə Beynəlxalq Muğam Festivalında, 2015-ci ildə Ankarada keçirilən Qanun Simpoziumunda uğurlu çıxış etmişdir. O, Əlcəzairdə, eləcə də Türkiyənin Ordu, Fatsa və Arhavi şəhərlərində konsert proqramlarında iştirak etmişdir. 2022-ci ildə Azərbaycan Qanun Festivalında, 2023-cü ildə "Xarıbülül" Festivalında, 2024-cü ildə isə həm II Qanun Festivalında, həm də COP29 layihəsi çərçivəsində çıxış etmişdir. Hazırda Azərbaycan Milli Konservatoriyasında qanun ixtisası üzrə müəllimlik fəaliyyəti ilə məşğuldur.

UİLL SUMİTS

**(İstanbul Şərq İnstitutu - İstanbul şəhərində Almaniya hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilən
nüfuzlu humanitar elmlər tədqiqat mərkəzi)**

willsamits@gmail.com

Uİll Samits ixtisasca etnomusiqişünas və “Corpus Musicae Ottomanicae” (CMO-Osmanlı musiqi irsinin elmi şəkildə araşdırılması, kataloqlaşdırılması və rəqəmsallaşdırılması ilə məşğul olan ən böyük beynəlxalq akademik layihə) layihəsində tədqiqatçısıdır. O, doktorluq işini SOAS Universitetində XVII-XIX əsrlərdə Mərkəzi Asiya musiqi sənətinin inkişafı mövzusunda müdafiə edib. Uİll Samits İstanbul Texniki Universitetində və Düşənbədəki Mərkəzi Asiya Universitetində dərs deyib. Həmçinin “Ağa Xan” Musiqi Proqramında çalışaraq bütün Mərkəzi Asiya ölkələrində musiqi təhsili proqramlarının qurulmasına kömək edib. Uİll Samits erkən səs yazılarının və tarixi musiqi alətlərinin toplayıcısıdır. Onun topladığı bir çox alətlər hazırda müxtəlif muzey kolleksiyalarında saxlanılır. O, Orta Asiya musiqi tarixi üzrə tədqiqatlarına görə

müxtəlif təqaüdlərə layiq görülmüş, araşdırmaları isə akademik jurnallarda və kitablarda dərc edilmişdir. Onun hazırkı tədqiqatları geniş Yaxın Şərq regionunda musiqi nəzəriyyəsinin və ifaçılıq təcrübəsinin tarixi inkişafına yönəldilmişdir. Hazırda Uill Samits Şərqsünaslıq İnstitutunda (OII) CMO layihəsi üzrə tədqiqatçı kimi fəaliyyət göstərir və burada son dövr Osmanlı musiqi əlyazmaları və not yazılarından ibarət CMO mənbə kataloqunun genişləndirilməsi ilə məşğuldur.

Gültəkin ŞAMILLİ

**(Rusiya Federasiyası Mədəniyyət Nazirliyinin
Dövlət Sənətsünaslıq İnstitutu)**

shamilli@yandex.ru

Gültəkin Şamilli sənətsünaslıq üzrə elmlər doktoru, Rusiya Federasiyası Mədəniyyət Nazirliyinin Dövlət Sənətsünaslıq İnstitutunun aparıcı elmi işçisidir. Azərbaycan Milli Konservatoriyasında İslam musiqisi əlyazmaları üzrə ekspertdir. G.Şamilli 14 kitabın müəllifidir. O, həmçinin musiqiyə aid orijinal orta əsr əlyazmalarını elmi şərhlərin müşayiəti ilə tərcümə etmişdir. Onun məhsuldar yaradıcılığına yüzdən çox orijinal məqalə və doqquz tərtib edilmiş multidissiplinar kolleksiyalar daxildir. G.Şamillinin tədqiqat dairəsini Qərbi Asiya musiqisi, ərəb, ibrani, fars və türkdilli mədəniyyətlər üzrə maqam sənəti, o cümlədən musiqiyə dair əlyazmalar, musiqi idrakı və mədəniyyətsünaslıqda fənlərarası tədqiqatlar əhatə edir. G.Şamilli son illərdə məqam musiqisinin tədqiqini, Qərbi və Orta Asiya musiqisinin təsvir dilinə idrak yanaşmasını inkişaf etdirir. Onun “Musiqi fəlsəfəsi: Məqam sənətinin nəzəriyyəsi və təcrübəsi” adlı son kitabı XII-XIV əsrlərdə musiqiyə dair fars risalələrinin tərcüməsindən tutmuş, müasir musiqi təcrübəsi ilə birgə elmi sintezinə qədər tədqiqat prosesinin bütün mərhələlərini əhatə edir. G. Şamillinin fikrincə maqam kompozisiyalarının struktur tipologiyası və Qərbi Asiya musiqisinin məqam sistemləşdirilməsi problemlərinin həlli iki fərqli təfəkkür növünə əsaslanır.

Bəyimxanım VƏLİYEVA

(Azerbaijan National Conservatory)

velivevabeyimxanim@gmail.com

Bəyimxanım Vəliyeva 20 sentyabr 1989-cu ildə Bakı şəhərində doğulmuşdur. 1998-ci ildə “Bülbül adına orta ixtisas musiqi məktəbi”nə xanəndəlik ixtisası üzrə daxil olmuş, 2007-ci ildə həmin məktəbi fərqlənmə attestatı ilə bitirmişdir. 2007-ci ildə Azərbaycan Milli Konservatoriyasının “Solo oxuma” fakültəsinə daxil olmuş, 2011-ci ildə bakalavr, 2013-cü ildə magistr pilləsini qırmızı diplomla başa vurmuşdur. 2014-cü ildə Azərbaycan Milli Konservatoriyasının Doktorantura pilləsinə qəbul olmuş, 2017-ci ildə Doktorantura pilləsini tamamlayan Bəyimxanım Vəliyeva 2022-ci ildə Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcə diplomunu qazanmışdır. 2026-cı ildə Musiqisünaslıq ixtisası üzrə Dosent diplomunu da almışdır. Qeyd edək ki, 2001-ci ildə keçirilən “Muğam-2001” Müsabiqəsinin I dərəcəli diplomuna, 2002-ci ildə keçirilən Respublika Muğam müsabiqəsinin “Qran-pri” mükafatına, 2004-cü ildə IX Respublika müsabiqəsinin II dərəcəli Diplomuna, 2009-cu ildə Bəstəkar Süleyman Ələsgərov adına mükafata layiq görülmüş, eləcə də, 2009-cu ildə Respublika Muğam Müsabiqəsinin Diplomantı, 2005-ci ildə “Üzeyir Hacıbəyov-120” ilk televiziya muğam müsabiqəsinin diplomantı, 2009-cu ildə I Respublika Muğam Müsabiqəsinin Diplomantı olmuşdur. 2000-ci il ildən bu günə kimi Azərbaycan muğamını, milli musiqisini Fransa, Almaniya, İsveçrə, ABŞ, Birləşmiş Ərəb Əmirliyi, Moskva, Ukrayna, Sibir, İngiltərə, İtaliya, İsrail, Özbəkistan, Türkiyə, Brüsseldə və s. Beynəlxalq məkanlarda ölkəmizi layiqincə təmsil etmişdir. 2012-ci ildən Azərbaycan Milli Konservatoriyasında müəllimi, 2019-cu ildən bu günə kimi Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin solistidir. 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikasının əməkdar artisti fəxri adına və 2024-cü ildə “Humay” Milli Mükafatına layiq görülmüşdür.

Saşar ZƏRİF

(York Universiteti)

sashar@sashardance.com

Saşar Zərif — yaradıcılığı hərəkət, səs, hekayə və yaddaşın vahid bir proses kimi birləşdiyi "inteqrasiya olunmuş təcəssüm sistemi" (*integrated embodied system*) kimi fəaliyyət göstərən transdisiplinar sənətçi-alimdir. Tehranda azərbaycanlı ailəsində anadan olan və otuz ildən artıqdır ki, Torontoda yaşayan Zərifin yaradıcılığı, qırxdan çox ölkədə apardığı tədqiqatları və mədəni yaddaşı "canlı miras" kimi qəbul edilərək onun otuz illik ardıcıl bədii fəaliyyətini əks etdirir. O, "təcəssüm olunmuş etnoqrafiya"ya (*embodied ethnography*) əsaslanaraq, irsin bədən vasitəsilə necə ötürüldüyünü araşdıran "Moving Memory" ("Hərəkət edən yaddaş") metodologiyasını və hərəkət, səs və hekayəni birləşdirən "Living Stories" ("Canlı hekayələr") çərçivəsini hazırlamışdır. Bu təcrübədən bədəni musiqi daxilində bərabərhüquqlu bir səs kimi mövqeləndirən "Muğam Rəqsi" ("Dance of Mugham") yaranmışdır. Onun elmi fəaliyyətinə Kanadanın Teatr Tədqiqatları Mükafatına namizəd göstərilmiş "Nənəmin Nağarası" ("Grandmother's Drum") adlı kitabı daxildir. Zərif, bu bədii təcrübəni onilliklər boyu Alim Qasımov və mərhum Nurak Əbdürrəhmanov kimi ustadlarla davamlı əməkdaşlıq çərçivəsində inkişaf etdirmişdir. O, incəsənət sahəsindəki xidmətlərinə görə "Kraliça II Elizabetin Almaz Yubileyi" medalına (Kanada) və Fulbrayt Assosiasiyası tərəfindən təqdim edilən nüfuzlu 2025-ci il "Selma Jeanne Cohen Rəqs Mühazirəsi" mükafatına layiq görülmüşdür.

